

ตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย

ความหมาย

ตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย (Logic in Thai Literature) หมายถึงการให้เหตุผลอย่างสมเหตุสมผล การตรวจสอบการให้เหตุผลว่าสมเหตุสมผลที่ปรากฏในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย อยุธา รัตนโกสินทร์

สาระตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย

ตรรกศาสตร์เป็นสาขาของปรัชญาที่ว่าด้วยการให้เหตุผลอย่างสมเหตุสมผล การตรวจสอบการให้เหตุผลว่าสมเหตุสมผล

การให้เหตุผล คือ การอ้างหลักฐานหรืออ้างข้อสนับสนุนหรือข้ออ้าง เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล

โครงสร้างทั่วไปของการให้เหตุผลมีลักษณะเพราะว่า ..... ดังนั้น หรือ ด้วยเหตุว่า .....ดังนั้น หรือเพราะว่า ..... เพราะฉะนั้น หรือถ้า.....แล้ว หรือที่สรุปได้ว่า.....เพราะว่า

ข้อสรุปอาจเป็นผลมาจากข้ออ้างข้อเดียวหรือข้ออ้างหลายข้อก็ได้

โครงสร้างการให้เหตุผลในวรรณคดีไทยทั้งสี่สมัย คือ สุโขทัย อยุธา รัตนโกสินทร์ มีโครงสร้างดังที่กล่าวมาแล้ว โครงสร้างการให้เหตุผลดังกล่าวมานี้มีมาจากความคิดว่า “ผลอันใด ฤ เหตุจะมีมา” “ให้ถามหาเหตุผลที่ต้นปลาย” “มีเหตุใดแลเหตุนั้น” “เห็นเหตุสมผล”

ขอเสนอตัวอย่างการให้เหตุผลในวรรณคดีไทยสมัยต่าง ๆ ดังนี้

วรรณคดีสมัยสุโขทัยมีการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าวอยู่มากมาย ดังจะยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังนี้ใน*ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง*มีข้อสรุปว่า

“เมืองสุโขทัยนี้ดี” ก็เนื่องจาก “ (1) ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว (2) เจ้าเมืองปเอาจังกอบในไพร่ลู่ทาง (3) เพื่อนจูงวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใคร

จักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองคำ...”

สุภาวดีพระร่วง มีข้อความที่แสดงถึงการให้เหตุผลว่า “สบสิ่งสรรพโอวาท ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ ตรับตรึตรองปฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แดงเลศเหตุเลือก ล้วน เลิศอ้างทางธรรม แลนา ฯ”

ตัวอย่างจาก*ไตรภูมิพระร่วง* มีข้อสรุปว่า “ฝูงสัตว์รวมทั้งมนุษย์ด้วย ที่ไปเกิดในที่ร้ายอันเป็นทุกข์ลำบากก็เนื่องมาจากใจเขาร้ายแลกระทำบาป 12 ประการ อันได้แก่

1. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลกระทำบาปเองด้วยใจอันกล้าแลยินดี
2. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลยินดีกระทำบาปเมื่อมีผู้ชวน
3. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลกระทำเองด้วยใจอันกล้าแลยินดี
4. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลยินดีกระทำบาปเมื่อมีผู้ชวน
5. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลกระทำด้วยใจอันร้ายอันประกาย บ่มียินดียินร้าย
6. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลกระทำเมื่อมีผู้ชวน และกระทำด้วยใจอันร้ายอันประกาย
7. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลกระทำเองด้วยใจอันประกาย
8. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลมีผู้ชวนแลกระทำด้วยใจอันประกาย
9. ใจอันหนึ่งประกอบด้วยโกรธซึ่งเคียด กระทำบาปด้วยใจอันกล้าแข็งเองแลร้าย
10. ใจอันหนึ่งประกอบด้วยโกรธซึ่งเคียด กระทำบาปเมื่อเหตุมีผู้ชวน
11. ใจอันหนึ่งบ่มีเชื่อบาป บ่มีเชื่อบุญแล

12. ใจอันหนึ่งยอมขึ้นไปฟุ้งดั่งกองเท่ออันคนเอาก่อนเส้าทอดลง ย่อมจมลงทุกเมื่อ แลกระทำบาปด้วยใจอันประกาย ใจร้าย ทั้ง 12 ข้อ นี้ มิแลมีแก่คนผู้ใด คนผู้นั้นยอมไปเกิดในที่ร้าย”

ในนางนพมาศมีตัวอย่างการให้เหตุผล ดังนี้
พระศรีมโหสถลงบัญญัตินางนพมาศ

“ขณะนั้นพระศรีมโหสถผู้บิดาปรารถนาจะลงบัญญัติข้าน้อยนี้ในที่ประชุมแห่งญาติและมิตรทั้งปวง จึงว่าดูกรนางนพมาศ อันสกุณชาติชื่อว่านกเบญจวรรณนั้นยอมประดับด้วยขนมีสีห้าสีอยู่ยังป่าใหญ่ ครั้นมนุษย์ได้มาเลี้ยงไว้ในนิคมคาม หม่อมหาชนก็ชวนกันรักใคร่รักนกเบญจวรรณว่างามด้วยสีห้าสี ซึ่งเจ้าจะจากเคหาเหยาเรือนไปอยู่ในพระราชนิเวศน์ ยังจะประพฤติดนให้นางท้าวชาวชะแม่พระสนมกำนัล ลิ่นทั้งพระราชฐาน รักใคร่ตัวได้แลหรือ

ข้าน้อยก็สนองคำบิดาว่า นกเบญจวรรณจากป่ามาอยู่ด้วยมนุษย์ หม่อมมนุษย์ทั้งหลายยอมเป็นที่จำเริญใจจำเริญตา ในนกเบญจวรรณอันงามด้วยสีห้าสี อันตัวข้าน้อยนี้จากญาติพงศ์พันธุ์ไปอยู่ในพระราชนิเวศน์ เรือนหลวง ก็จะประพฤติดนให้ต้องด้วยคำสุภาสิตท่านกล่าวไว้ทั้งห้าอย่าง คือ จะประพฤติวาจาให้อ่อนหวานมิได้เกินเลยแก่ท่านผู้ใดผู้หนึ่ง ที่สมควรเรียกแม่ก็จะเรียกว่าแม่ ควรจะเรียกว่าพี่ว่าป้าว่าน้าว่าอา ก็จะเรียกว่าพี่ว่าป้าว่าน้าว่าอามิให้ท่านผู้ใดรำคาญเคืองโสตด้วยวาจาทำเริบดั่งนี้อย่างหนึ่ง อื่นข้าน้อยจะประพฤติกายให้ละมุนละม่อม มิได้เยอหยิ่งกรุยกรายผ่าน่งหมิ่นให้เสียดสีท่านผู้ใด และจะมีได้ตัดจจริตเล่นตัวให้เคืองคายนัยนาท่านทั้งหลาย ด้วยกำเริบกายดั่งนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่งข้าน้อยจะประพฤติน้ำจิตมิได้มีความอิจฉาริษยาพยาบาทปองร้ายหมายมาดหมิ่นแคลนท่านผู้ใด ให้น้ำจิตเป็นเวรแก่กันเลยดั่งนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่งถ้าท่านผู้ใดมีน้ำใจเมตตากรุณา ข้าน้อยนี้โดยฉันทสุจริต ข้าน้อยก็จะผูกพันรักใคร่มิให้กินแหนงประพฤติตามคติโบราณท่านยอมว่าถ้าใครรักให้

รักตอบดั่งนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่งถ้าข้าน้อยเห็นท่านผู้ใดทำความดีความชอบในราชกิจกิติและทำถูกต้องด้วยขนบธรรมเนียมมคดียุติธรรมกิติ ข้าน้อยก็จะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างกระทำสิ่งที่ดีตามท่านให้สมคำโบราณว่า ถ้าใครทำชอบให้ทำตาม จะประพฤติดั่งนี้อย่างหนึ่ง แลที่นกเบญจวรรณยอมประดับด้วยขนมีสีห้าสี จึงเป็นที่รักแก่ฝูงคนทั้งหลายฉนใด อันตัวข้าน้อยนี้จะประพฤติแต่ความดีให้ต้องตามสุภาสิตทั้งห้าอย่างก็ยอมจะเป็นที่รักแก่นางท้าวชาวพระสนมทั่วทั้งพระนิเวศน์ เช่นนกเบญจวรรณฉนนั้น ขอท่านอย่าได้มีความวิตกด้วยเหตุอันนี้เลย

ครั้นหม่อมญาติและมิตรของบิดา ได้สดับฟังคำข้าน้อยก็ยินดีปรีดา ชวนกันสรรเสริญว่า แม้นแม่ประพฤติดนได้ดั่งนี้แล้ว ก็จะมีแต่ความจำเริญดียิ่งนัก”

สำหรับ**มังรายศาสตร์**นั้น ก็ล้วนแต่มีการให้เหตุผลที่ดี ดั่งตัวอย่างต่อไปนี้

“อนึ่ง พระยาเจ้าผู้มีธรรมกรุณา ก็ควรพิจารณาถึงคุณความดีของผู้ซึ่งขาดนี้ หากทำดีไว้แต่ก่อนก็ควรกรุณาตามควร เพราะคนทุกคนก็ยอมกลัวตายด้วยกันทั้งสิ้น ควรลงโทษบ้างเพื่อมิให้คนอื่นดูเยี่ยงอย่าง แต่ไม่ควรประหารชีวิต เพราะการเกิดเป็นคนนี้ยากนัก”

“ลักษณะพ่อแม่ปู่ย่าตายาย หากสั่งเสียให้แบ่งมรดกให้ลูก ให้ข้าหญิงชายประการใดก็ดี ก็ควรทำตามผู้ตายสั่งไว้ทุกประการ เพราะเหตุว่าทรัพย์สมบัตินั้นเป็นของผู้ตายทั้งสิ้น”

วรรณคดีไทยสมัยอยุธยามีการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว ดั่งจะชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างจากวรรณคดีไทยเหล่านั้น

มีตัวอย่างการให้เหตุผลจาก**มหาชาติคำหลวง** ดังนี้ “เหมือนแม่จกมายล ณ พ่อ ห่อง ไทร ญ้าง เปลา ณ พ่อ ร้อนผะเผ่าเต่าดิน ณ พ่อ เหตุเทวศจากลูกสิ้น สุขุขัจฉนนั้นน แลนา”

ลิลิตยวนพ่ายมีโคลงที่แสดงการให้เหตุผล ดังนี้

1. “พระมามลายโคกหล้า เหลือสุข
2. มาตรยกไตรภพฤา ร้าได้
3. พระมาบรรเทาทุกข์ ทุกสิ่งเสบอยแฮ
4. ทุกเทศทุกท้าวไท้ นอบเนื่อง ฯ”

ตามตัวอย่างนี้ถ้าดูแต่ในบาทที่ (1) ก็จะมีโครงสร้างการให้เหตุผลในลักษณะเพราะว่า.....ดังนั้น มีเหตุเดียวได้ข้อสรุปเดียว เพราะว่า “พระมามลายโคกหล้า” ดังนั้นจึง “เหลือสุข”

ถ้าดูโคลงทั้งหมดก็จะจัดเข้าโครงสร้างการให้เหตุผลว่า เพราะเหตุว่า (1) (2) และ (3) ดังนั้นจึงสรุปได้ (4)

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นโคลงจาก **ลิลิตพระลอ** ที่แสดงการให้เหตุผลดังเช่นที่กล่าวมาแล้ว

“รัฐจวนสมรหมื่นกลิ่น เพราะเพื่อภักดีหมั้น จึงกลิ่นใจคง ฯ”

๑. “แม่สงวนมาแต่ตั้ง มีครรภ์ ลูกเอย
๒. บเบกษาสักอัน หนึ่งใน้อย
๓. ถึงพระผ่านไอศวรรย์ เสวยราช แลพ่อ
๔. รักลูกรักได้ร้อย ส่วนล้ารักตัว ฯ”

ตัวอย่างการให้เหตุผลใน **เพลงยาวพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร**

“วิชาดีมีทรัพย์เขานับถือ”

ตัวอย่างการให้เหตุผลใน **ศิริวิบุลกิตติ** ของหลวงศรีปริษา “คิดเคียดจิตรจิตโหงะโงะงู เพราะละลุละรักพระจักรรัตน”

วรรณคดีไทยสมัยธนบุรีมีการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว ดังจะชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างจากวรรณคดีเหล่านั้น

ในบทละครเรื่อง **รามเกียรติ์** ของพระเจ้าตากสินมหาราชตอนท้าวมาลีวราชว่าความนั้น ท้าวมาลีวราชได้ใช้ข้อมูลบุคคลหลายฝ่ายจนสรุปได้ว่า ทศกัณฐ์เป็นผู้ลักพานางสีดาจริง ดังนี้

“เมื่อนั้น พระทรงทศธรรมรังสี
พิพากษาดัดสินคดี ไม่ควรอสุรีจิตใจ

มิใช่แต่มาตุลี เทวัญจันทร์เท่าไหน ๆ
รู้เห็นเป็นสามภพไตร เจ้าตติใจผิดประเวณี
อันจะแคลงว่านางอยู่กลางป่า นัดดาไปได้มารศรี
นั้นชอบแต่ผิวไม่มี นาริตกอยู่เอกา
นี่ถามสีดาว่าเจ้าลัก ทศพิศตร์ว่าได้มาแต่ป่า
ฝ่ายรามว่าเป็นภรรยา สืบทเวาสมพาทิ
กลับซัดให้การถึงเจ้า ว่าลักพาเมียเขาหนี
เห็นว่าเจ้าลักเทวี สีดาเป็นเมียรามมา
จึงปรึกษาให้เจ้าส่ง คงแกำรามร่วมเสนาหา
คือผิดอย่างไรให้ว่ามา ทำตามปรึกษาบัดนี้”

ใน **ลิลิตเพชรมงกุฎ** มีตัวอย่างการให้เหตุผลดังต่อไปนี้

“แสนทุกข์แสนทเวษร้อน รุมทรวง
อกระอุแดดดวง ดั่งใหม่
โคกชบพิศตร์ละลวง ทุกข์ยิ่ง ไชร้นา
เพราะพระเนื้อหน่อไต้ พ่อร้างแรมจร ฯ”

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์มีโครงสร้างการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว และอยู่ที่รากฐานความคิดว่า “เห็นเหตุสมผล” ตามที่ปรากฏใน **สามัคคีเภทคำฉันท์** และตัวอย่างการให้เหตุผลในวรรณคดี นั้น มี ดังนี้

ใน **ไตรโลกวิจิฉนยกถา** มีข้อความว่า

“ความลำบากยากพระองค์มาช้านานหนักหนา
ถึงเพียงนี้ ก็เพราะเหตุที่พระองค์ทรงกรุณาจะให้
ประโยชน์แก่สัตว์โลก ประสงค์จะข้ามสัตว์ให้พ้นจากจตุร
โอฆกัณดาร”

ใน **สามัคคีเภทคำฉันท์** มีการให้เหตุผลว่า

“เราคิดจะไคร่ยก พยุห์พลสกลไกรประชุม
ประชิดไชย ภาระรัฐวัชชี
ฉะนี้และเสนา ปติฐานะมนตรี
คือใครจะไคร่มี พจะค้ำประการโร
ฝ่ายพราหมณ์ก็กราบทูล อติศูริย์ณทันใด
นยาธิบายไซ้ วจนัตถกัตตทาน

พระราชปารม
 ของคุณูปการ
 อันซึ่งจะกริษา
 กษัตริย์ ณ รัชชี่
 มิแผกมิผิดพา
 ไปได้สะดวกกาย
 พวกลิจฉวีชัต
 ละองค์ละองค์มี
 และแสนจะสามารถ
 ครามยุทธรยรง
 เราน้อยจะย่อยยับ
 ฉะนี้แหละแนใน
 และอีกประการเล่า
 พาลระราญรอน
 เปนก่อนกระนั้นชอบ
 มิมีคติเอา
 และโลกจะล่วงวา
 นงเจตนาดำ
 กระนี้พระจุงปรา
 กลุ่มมถนอมเกลลา

ภนิยมมิควรการณ
 พิเคราะห์เหตุจตุ
 พละทัฬและไปตี
 ชนบท บ สมหมาย
 กยะข้าพระองค์ทาย
 และจะแพ้เพราะไพร
 ดิยรัชชวีชชี
 มิตระพันธะมันคง
 พละอาจกระทำสง
 มิระย่อมิเยงใคร
 ดละอปราไชย
 มนะข้าพยากรณ
 ผิวะเขาสิติตคลอนแคลน
 ทุจริตผจญเรา
 ทุชะตอบก็ทำเนา
 ฐุระเห็นบเปนครร
 ทะติว่าพระองค์จำ
 ริหี่วีรุชประทุษฐ์เขา
 รภาะการะแบ่งเบาเพื่อ
 มิตระภาพสงบงาม”

ในพระราชนิพนธ์*ไกลบ้าน* ของพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีตัวอย่างให้เหตุผล ดังนี้
 “พอตั้งใจว่าจะเขียนหนังสือบอกชาวให้รู้เป็น
 ส่วนตัวต่างหากจากที่จะรู้ทางราชการ แต่จะเขียนด้วย
 กระดาษหนาแลดึกว่านี่ก็จะโตนักไปเขียนแผ่นใหญ่แล
 ให้กระดาษบาง ๆ เช่นนี้ ว่าทางลมจับ (ประหยัด) ก็เสีย
 ค่าส่งน้อย” ใน*สามก๊ก* มีตัวอย่างการให้เหตุผล ดังนี้
 “แล้วตั้งโตะจึงปรึกษากับนายทหารซึ่งเป็นพรรคพวกว่า
 แต่เราเห็นผู้กระทำศึกมานี้ก็เป็นอันมากไม่มีผู้ใดเข้มแข็ง
 กล้าหาญเหมือนลิโป้เลยถ้าเราได้ลิโป้มาไว้เป็นทหาร
 ของเราการทั้งปวงก็จะคิดได้สะดวก ลิชกนายทหารคน
 หนึ่งจึงว่าข้าพเจ้ากับลิโป้อยู่บ้านเดียวกัน แล้วก็มิตร
 สหายวิสาสะกัน อันลิโป้นั้นกล้าแข็งก็จริง แต่เป็นคนใจ
 หยาบซำหารู้จักคุณคนไม่ โลกเห็นแต่จะได้สิ่งของอันดี

ข้าพเจ้าจะขอไปเกลี้ยกล่อมลิโป้ให้มาอยู่กับท่านจงได้
 ตั้งโตะจึงถามท่านจะไปเกลี้ยกล่อมลิโป้นั้นประการใดจะ
 ได้ ลิชกจึงตอบว่าขอให้ท่านจัดทรัพย์สิ่งของอันดีกับมา
 ซึ่งชื่อว่าเซ็กเซาว์อันมีกำลังเดินทางไ้วันละหมื่นเส้นมา
 เถิดข้าพเจ้าจะเอาไปให้ลิโป้แล้วจะเกลี้ยกล่อมให้ลิโป้มา
 อยู่กับท่านจงได้”

ในเรื่อง*มัทนะพาธา*มีการให้เหตุผลว่า

มัทนา	“กระหม่อมฉันก็เคยทราบ บุรุษยามสินเหา ประจบนางและพลาถกอด และหลอกเยาวนาริน	สุภาษิตบุราณว่า ก็พูดได้ละหลายลั้น พนอพลอดและปลอดปลั้น
ชัยเสน	ก็ทุกลั้นจะรุมกล่าว และทุกลั้นจะเปรยปราย พระจีว่าจะรักยึด สบถให้ละต่อหน้า	ผีลั้นพีจะมีหลาย แสดงรัก ณ โฉมฉาย ประภาศถ้อยปฏิบัติญา บ จางจิตสินเหา พระจันทร์แจ่ม ณ เวหน ชรอยที่มีชอบกล
มัทนา	พระกล่าวอ้างพระจันทร์นี้ เพราะเหตุใดละหน้ามน?	เพราะเดือนนั้นมีมันคง กระจ่างสดและกลดทรง กระจ่างสดและกลดทรง พระจันทร์เจ้า ณ ราตรี สุดารารัจรัสศรี นภากาศพะแพรวพราย ละอีกแล้วพระภาสาย
ชัยเสน	ณ ข้างขึ้นสิหงายแจ่ม ณ ข้างแรมบเห็นองค์ ฉะนั้นขอสบถต่อ วะแวววัระยับที่	ก็ซับดาวละลายไป สบถโดยสุเทพใด?
มัทนา	ก็หากทรงประทานให้ จะขอให้พระสาบาน พระองค์ใดก็ไม่มัน พระองค์ทูลกระหม่อมแก้ว ฉะนั้นแม้พระทรงเดช กระหม่อมฉันก็จงรัก ไฉนเล่าจะสงกา?	กระหม่อมฉันนะเลือกสรร ณ องค์ทเวะเทวัน ฤดีเท่าพระจอมเกศ ก็สมมตสุเทเวศร์ ดำรัสคำปฏิบัติญา และภักดีและเป็นข้า
ชัยเสน		ฉะนี้พีก็ยินดี

นี่คือตัวอย่างการให้เหตุผลในวรรณคดีทั้งสี่สมัย

ปัจจุบันมีการเรียนวิชาตรรกศาสตร์แบบตะวันตก ทั้งตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ และตรรกศาสตร์ด้วยภาษาที่ แสดงความคิดออกมาอย่างสมเหตุสมผล มีผู้ผลิตตำรา ตรรกศาสตร์ไว้มากมายสามารถหาอ่านได้

การนำมาใช้

การให้เหตุผลที่สมเหตุสมผลเป็นสติปัญญาชั้นสูง ของมนุษย์ เด็กไทยควรได้รับการฝึกการให้เหตุผลตาม โครงสร้างการให้เหตุผลตามรูปแบบ “เพราะเหตุว่า... เพราะฉะนั้น....” ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและ

วรรณกรรมต่าง ๆ ฝึกให้เด็กไทยเขียน พูด อภิปรายอย่าง มีเหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว เด็กไทยก็จะเป็นบุคคลที่มี เหตุผลและได้เห็นความไพเราะและการเขียนภาษาไทย ที่ดีไปด้วย กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันการศึกษา ต่าง ๆ ควรสร้างแบบเรียน การให้เหตุผลในวรรณคดีไทย และในวรรณกรรมของไทย เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกการใช้ เหตุผล

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2551). ประวัติศาสตร์แห่งชาติ“ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2549). ปรัชญาในวรรณคดีสมัยสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2549). ปรัชญาในวรรณคดีสมัยอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2549). ปรัชญาในวรรณคดีสมัยธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2549). ปรัชญาในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.